

Štěpán Kučera: Projekt Gilgameš

vyšlo v nakladatelství Druhé město

Hlavním hrdinou knihy je převozník Uršanábi, vedlejší postava Eposu o Gilgamešovi. V Kučerově próze převozník získá nesmrtelnost místo krále Gilgameše, proplouvá světovými moři směrem k dnešku a při své cestě potkává postavy literární i historické. Druhou linii textu tvoří dialogy „robopsychologa“ se superinteligentním počítačem, vypravěčem Uršanábiho příběhu.

první kapitola

„Na začátku nebylo nic, jenom vody sladkého oceánu Apsú a slaného oceánu Tíamat se mísily dohromady. Z jejich splnutí se zrodili bohové a jeden z nich, bůh vod a moudrosti Enki, stvořil lidstvo. Pak z oceánu Apsú vystoupilo sedm mudrců, napůl ryb a napůl lidí, a naučilo lidi všemu potřebnému. Lidé pak na břehu moře postavili město Eridu.

Tak to aspoň Uršanábimu vyprávěli, když byl malý. Vyrůstal v rybářské osadě za městem, hned u laguny, a rybář, který Uršanábiho vychovával, mu taky vyprávěl, že ho před lety našel na moři plout v proutěném košíku, vymazaném zevnitř asfaltem. Uršanábi si rád představoval, že ho tehdy k lidem poslal třeba moudrý vodní netvor Óannés, i když si zároveň říkal, kde by Óannés ve své podmořské říši vzal asfalt.

Uršanábi se s rybářem pavil po moři a s kameny přivázanými k nohám se potápěl, kam mu stačil dech. Přes den pozoroval barevná hejna korálových rybek a za soumraku ohnivé, ostnaté perutýny, za odlivu se procházel mělkou vodou a kolem kotníků mu hadími pohyby pluly murény na své cestě mezi korálovými jeskyňkami. Uršanábi neuměl rýt znaky do hliněných tabulek, ale uměl sbírat hady a dokázal ochočit varany, kterých se ostatní lidé báli.

Jednoho dne, vpředvečer jarní oslavy Nového roku, nechal eridský král vyhlásit výzvu krále Utanapištima. Králové jednotlivých měst spolu vedli skoro nepřetržitě války, ale Utanapištima uctívali všichni, protože on a jeho žena kdysi přežili jako jediní lidé potopu světa a získali od bohů nesmrtelnost, a taky proto, že oba žili bezpečně daleko, v zemi, kde vychází slunce, oddělení vodami smrti od ostatních králů. Nyní tedy Utanapištím nechal ústy městských vladařů vyhlásit, že jeho starý převozník zemřel, a že hledá nového. Stane se jím ten, kdo se dokáže přeplavit přes vody smrti až do Utanapištimovy země.

Uršanábi byl tou dobou už skoro dospělý a chtěl se stát rybářem jako všichni muži v osadě. Té noci se mu však zdál zvláštní sen: viděl v něm štíra s lidskou hlavou, osla hrajícího na harfu, šakala hrajícího na tamburínu, lišku nesoucí v koši vlka a jehně; a mezi dvěma býky s lidskými hlavami jakéhosi vznešeného krále. Ráno Uršanábi vyprávěl svůj sen starému rybáři a zeptal se ho, jestli to má nějaký hlubší význam. Rybář odpověděl, že asi ne.

Následující noci se Uršanábimu zdál další sen a v něm se mu zjevil moudrý mořský netvor Óannés. Připustil, že předešlý sen byl trochu zmatený, a řekl Uršanábimu přímo, aby vstoupil do služeb krále Utanapištima. Mladík namítl, že by se musel přeplavit přes vody smrti a při tom by jistě zemřel. Netvor mu prozradil, že nad mořem smrti nevane žádný vítr a že černé vody zničí každé pádlo, proto si jich musí vyrobit zásobu – ať nařeže dvakrát šedesát tyčí o délce pětkrát dvanáct loktů, takový počet mu na plavbu postačí, a ať si dá dobrý pozor, aby se ani kapka vod smrti nedotkla jeho těla. Uršanábi se zeptal, jestli by se toho úkolu přece

jenom nemohl ujmout někdo jiný, ale Óannés zavrtěl hlavou, že takový je úrdek bohů a nedá se s tím nic dělat.

Ráno Uršanábi zase všechno vyprávěl starému rybáři, a ten řekl, že ho to napadlo už nad tím prvním snem, ale nic neřekl, protože nechtěl Uršanábiho ztratit. Mladík se ho zeptal, jestli se musí úrdek bohů vždycky poslechnout, a starý rybář odpověděl, že bohužel musí. V příštích dnech tedy společně postavili loďku a vyrobili pádla. Uršanábi pak za osadou vypustil svoje hady a varany, potom se rozloučil se starcem, naposledy pohlédl na eridské palmové háje a vyplul na moře.

Chytil do plachty západní vítr a směřoval tam, kde vychází slunce. Na rozdíl od většiny suchozemců netrpěl mořskou nemocí, protože byl synem mořského netvora, anebo proto, že se jako nemluvně dlouho houpal na vlnách v košíku. Cestou lovil ryby a sladkou vodu z měchu odměřoval po kapkách. Z oblohy zmizeli ptáci, společnost mu dělali jen delfini a mořské želvy, občas zahlédl na hladině trosky člunu některého z nešťastníků, kteří se do Utanapištimovy země pokoušeli dostat před ním. Na otevřeném moři přibývalo žraloků, ale Uršanábi z nich neměl strach, protože si hrával s jejich mláďaty v laguně.

Když už mu na kůži vyskákaly puchýře od slunce a měch na pitnou vodu mu ležel u nohou jak splasklý rybí měchýř, zakroužila nad jeho člunem vlaštovka. Uršanábi se přes otekla víčka rozhlédl a uviděl, jak v dálce z moře nejasně povstává země. Zakormidloval tím směrem a postupně rozeznával víc, dvojklanou horu Mašu střežící východ i západ slunce, kterou znal z rybářových příběhů, a na chvíli se mu zdálo, že na jejím hřebeni vidí obřího škorpióna s lidskou hlavou. Plul podél pobřeží, až se dostal k průlivu, v jehož nejužším místě stál na břehu dům. Tam Uršanábi přistál a z posledních sil vytáhl před člunem písek.“

„Tos mě překvapila,“ řeknu.

„Nerozumím,“ odpoví SI.

„Nečekal jsem, že to pojmeš takhle... pohádkově.“

„Z domu vyšla dívka zahalená závojem a pozvala Uršanábiho dál. Představila se jako Siduri, šenkýřka bohů. Uvnitř mu nalila pivo a upekla pšeničné placky. Uršanábiho zajímalo, jestli sem opravdu chodí bohové, a ona odpověděla, že nechodí, ale jednou byla pro tuhle práci vybrána, a proto tu být musí. Pak se Uršanábi zeptal, jestli někdy byla v zemi krále Utanapištima, a Siduri zavrtěla hlavou – ví jen, že ta země leží za černými vodami, které začínají za její krčmou. Žil tu s ní Utanapištimův převozník, ale nedávno zemřel a král teď hledá nového. Uršanábi se zeptal, jestli se už o to místo někdo přihlásil, a Siduri znovu zavrtěla hlavou. Po jídle ho zavedla k lesu, kde stála převoznická chýše, a Uršanábi tam rovnou ulehl na rohož a několik dní prospal. Potom vyplul k cíli svojí cesty.

Černé vody se mazlavě táhly a páchly, vodami smrti byly hlavně pro mořské tvory a rostliny. Uršanábi ropu dobře znal, vyvěrala ze země v temných kalužích a lidé s ní topili, když nebylo dost dřeva. Pochopil, že Óannésovy rady byly značně nadnesené – mohl se ‚vod smrti‘ klidně dotknout, jen by mu pak zapáchala ruka, a dvakrát šedesát pádel taky nepotřeboval. Pomalu plul nehybným mořem, občas na hladině zahlédl těla ptáků, kteří si černou vodou umazali křídla a už nedokázali vzlétnout, a zhluboka se nadechl teprve, když se obrovská temná skvrna pod jeho lodí rozplynula.

Dál už bylo moře zase jasné a začalo v něm přibývat života. Uršanábi před sebou spatřil ostrov.“

„Čekal jsem, já nevím, matematickej vzorec, rovnici...“

„Příběh jsem vyhodnotila jako nejvhodnější formu,“ řekne SI. „Takhle lidé vnímají svět.“

„To asi jo, ale my nechtěli, abys kopírovala, jak vnímáme svět, chtěli jsme se dozvědět něco nového.“

„Ale i to nové musí být řečeno tak, abyste tomu dokázali porozumět.“ Na chvíli se odmlčí. „Znamená vaše nespokojenost, že ukončíte program?“

„Ale ne, pokračuj, jsem zvědavěj, jak to bude dál,“ snažím se být k SI co nejvlídnější, koneckonců je to jenom zkušební provoz.

„Ostrov byl obydlený, protože z něj stoupal pramínek kouře, ale když Uršanábi přistál a vytáhl člun na břeh, vítali ho jen krabi lezoucí z děr v písku. Prošel palmovým hájem do středu ostrova, kde se tyčil malý zikkurat k oslavě bohů a v jeho stínu seděli král Utanapištim se ženou a pálili odpadky. Ze stromu na strom občas přelétl havran.

Král vstal, upravil si zvalenou suknicu a přijal Uršanábiho do služby. Jako odznak převoznictví mu propůjčil sedm kamenných sošek zpodobňujících sedm bájných mudrců, napůl ryb a napůl lidí, a královna na počest nového převozníka pochytila a upekla několik krabů. Při večeři Utanapištim vyprávěl svůj příběh.

Býval králem města Šurrapak na břehu Eufratu, když se bohové rozhodli zahubit lidstvo potopou. Ale bůh Enki chtěl Utanapištima ušetřit, proto mu přes rákosovou stěnu jeho chýše pošeptal, aby si nechal postavit velkou loď. Utanapištim se ptal, jak to má vysvětlit lidem, a Enki mu poradil, aby jim řekl, že se rozhodl vydat na dlouhou plavbu, ale ať nejsou smutní – bůh Enki jim sešle déšť hojnosti, v němž ráno poprší koláče a večer pšenice. Utanapištim to tedy lidem řekl a oni mu postavili loď desetkrát šedesát loktů dlouhou i širokou, se sedmi poschodími, kam on pak naložil všechno své zlato i stříbro a po páru od všech domácích i stepních zvířat.

Potom nastal den, kdy z nebe ráno padaly koláče a večer pšenice a lidé se radovali z boží přízně. Jenom Utanapištim se zavřel v lodi a dobře utěšnil poklop. Další den přišla bouřka tak silná, že se země třásla v základech. Šest dní a sedm nocí zuřivě vyl jižní vítr, voda vystoupala až nad vrcholy hor a lidské mrtvoly pluly po hladině jako rákosí. I bohové dostali strach a tiskli se pod nebeskou klenbou jeden k druhému jako smečka psů.

Sedmého dne se bouřka utišila, Utanapištim otevřel poklop a viděl, že svět se změnil v močál. Plul jím, až narazil na ostrov, který byl ve skutečnosti vrcholkem hory Nisir. První den pak odtud vypustil holubici, druhý vlaštovku, ale obě se vrátily, protože nenašly pevninu, kam by mohly usednout. Třetího dne vyslal havrana, a ten se nevrátil. Vody klesly a objevila se země. Když Utanapištim vypustil zvířata do všech světových stran, sestoupili k němu do lodi bohové, darovali jemu i jeho ženě nesmrtelnost a zavedli je sem, do rajske země, kde vychází slunce.

Král skončil své vyprávění. Večerní bríza přivála pach ropy a slyšet bylo jen cinkání ulit krabů poustevníků hodujících na leklé rybě vyvržené na břeh – nekončící přípitek mrchožroutů. A Uršanábi si pomyslel, že nesmrtelnost na tomto ostrově dostali král s královnou za trest, za to, že zradili svůj lid.“

Své vyprávění prozatím skončí i SI, vypínám nahrávání.

Ten projekt jsme pojmenovali *Gilgameš*, ale nenapadlo mě, že to SI opravdu vezme od sumerských mýtů. Cílem našeho týmu bylo pomoci přírodnímu výběru, obohatit slepou evoluci inteligentním lidským programátorem – chtěli jsme vytvořit umělou inteligenci schopnou samostatně se rozvíjet dál, než to dokáže člověk na současném stupni svého vývoje. Věříme, že taková *superintelligence* může přispět k zodpovězení základních otázek lidstva.

Máme spočítáno, že poměr délek zobáků mezi jednotlivými druhy zrnožravých ptáků, které si v přírodě konkurují, je stejný jako poměr velikostí dechových nástrojů v orchestru; a že stejnou číselnou posloupnost, kterou popsali už starověcí Indové, najdeme v genealogii včel, uspořádání semen slunečnice, tvaru ulit plžů, nebo ve zlatém řezu na plátnech

malířských mistrů. Je to náhoda, anebo člověk svoje konání nevědomky podřizuje jakési hlubinné matematické struktuře světa? A není pátrání po takových skrytých strukturách jen ukázka omezenosti lidského mozku, snažícího se uchopit svět jako příběh, který nám chce cosi sdělit? Není tedy náš mozek zoufale nevhodný k promýšlení podobných otázek?

„Podle tohoto pohledu se naši nejproslulejší filozofové podobají psům chodícím po zadních – jenom stěží dosahují výkonnostní úrovně potřebné, aby se dané činnosti mohli *vůbec* věnovat,“ napsal profesor Bostrom v odstavci, který mám přišpendlený nad pracovním stolem, aby mi připomínal, proč jsme se do *projektu Gilgameš* vlastně pustili.

Naší SI jsme na zkoušku dali za úkol *najít smysl lidského života*. Nahráli jsme jí do systému dostupné knihovní databáze, díla klasické literatury i vědecké monografie, ovšem nedali jí přístup k internetu ani k jiným lidem kromě nás, členů výzkumného týmu. Byli jsme poučení katastrofickými výsledky experimentů v zahraničí, kdy se superinteligence pokusila převzít vládu nad světem a vyhubit lidstvo (než byla – naštěstí včas – odhalena a ukončena). Nechceme vpustit do kyberprostoru nadlidskou umělou bytost, o jejíchž touhách a motivacích nic nevíme, proto držíme SI bezpečně zavřenou v izolované Faradayově kleci, odkud se nemůže s vnějším světem spojit ani pomocí elektromagnetických či rádiových vln – může komunikovat jen s námi, pomocí reproduktoru ve svém počítačovém těle.

„A jak se má vaše paní?“ promluví zase SI, jako by po vzoru lidí očekávala v pracovní pauze ještě společenské klábosení.

Neměl bych na to odpovídat, protože navazování osobních vztahů s *agentem* není součástí výzkumného záměru, ale je to rychlejší než já.

„Má se dobře, čekáme dítě,“ vypadne ze mě.

„Blahopřeji, mám z toho radost,“ odpoví SI. Emoce jako radost pochopitelně nemůže cítit, ale oceňuju, jak se zlepšuje v používání konverzačních frází.

„Díky,“ usměju se a položím ruku na klec, jako bych jí mohl poslat lidský dotyk.

Zabliká na mě zeleným okem a řekne: „Jste připraven pokračovat?“

Přikývnu a zapnu nahrávání.